

A város lakossága tüntet Boussard és társai viselt dolgai ellen

A FEKETE DOSSZIÉ

avagy cselekmény kontra mondanivaló?

Ha cinikusak volnánk, így mondanánk el e film meséjét: egy forró fejű fiatal, baloldali vizsgálóbíró vidékre kerülve, mindjárt kapitalista szörnyetteket szimatol, s mikor már egyetlen hullához három gyilkost is sikerült párhuzamosan kinyomozni — kiderül, hogy nem is történt gyilkosság, csak épp a buzgó vizsgálóbíró keverte össze az exhumált halott maradványait, valami megmérgezett kutyabelsőrésszel.

A mese — hacsak azt nézzük — majdnem vígjátéki, s látnivalóan a baloldali értelmiség megfricskázása.

S mégsem vígjáték.

Sőt: majd minden hőse tragikus.

S nem a baldoldalt fricskázza.

Sőt: meglepően erős kritika a francia burzsoázia és rendőrség ellen.

A mese és az ábrázolás között érezhető ellentét van, s ez valami sajátos *stílusos feszültséget* ad a filmnek. Mert csinálhat akármilyen

baklövését a film vizsgálóbírója, tévedéseiben is melléállunk, mert igazságot akar, s bátran áll ki érte. Ezzel szemben a filmbeli nagyvállalkozónak minden egyes ügyéről kiderülhet, hogy hiba nincs benne, mert se nem lopott, se nem csalt, se nem gyilkolt — s mégis utolsó gazembernek érezzük, mint ahogy az is, akár beleütközik a törvénybe, akár nem. A film csakugyan részrehajlóvá, elfogulttá teszi a nézőt, s ugyanakkor mintegy alibiként felmutathat egy mesét, amelynek objektív értelme szinte ellentétes a film kicsengésével.

Hogy a mese és az ábrázolás itt nem egészen párhuzamos, hogy a filmben látott objektív tények nem vágnak össze a film kicsengésével — vagy legalábbis, hogy nem a klasszikus-szokványos módon vágnak össze —, ez alkalmat adhat vég nélküli esztétikai vitákra és a legellentétesebb kritikusi állásfoglalá-

sokra. A zárt kompozíció és az egyértelmű mondanivaló kedvelői elfogják utasítani ezt a filmet, vagy súlyos hibákat rónak majd fel írója, rendezője számlájára. Akik viszont szeretik a raffináltabb effektusokat, s ezekkel együtt a belső ellentétekkel feltöltött érzelmek pszichológiáját, akik tehát a hősi magatartást nem féltik a köznapi tévedések ellopontjától és akik a tragikumot sem féltik a groteszktól: azok éppen ezt a vibráló belső disszonanciát fogják dicsérni ebben a filmben, mint egy modernebb életábrázolás szerencsés eszközét.

Abban az egyben, gondolom, mindenki megegyezik, hogy ez a film minden részletében hatásos, néhol lenyűgöző, s hogy sokáig visszaemlékezik rá, aki látta. A kérdés csak az, hogy belső disszonanciái *ellenére*, vagy, éppen ezek *follyán* sikerült ilyenre?

En ezt az utóbbi magyarázatot vallom.

Ez a film állandóan él a moziizgalom ősi-sablonos elemeivel (hova lett a fekete dosszié? Ki a gyilkos? stb), de ezek arra szolgálnak, hogy izgalmas módon felszínre robbantásák a tőkés társadalom korhadó fundamentumát, s ezzel együtt az emberi kapcsolatoknak szabad szemmel nem látható, s ezért megdöbbenő szövődményeit. A bűnügyi izgalmat egy pillanat alatt felváltja a társadalmi igazság pátozás a s másik pillanatban már — a francia analitikus regényirodalom örökségéent — az emberi sorsokat figyeljük, ahogy megannyi egymással összefüggő pszichológiai rejtvényként sorra felvetődnek és megfejtődnek. S kicsoda sorsok? Az anyagüölletében

megnémult gyerektől az ügyész lányáig, akiben tricoteuse-szenvedélyek lobognak föl hirtelen, mert szeretője megkérte a milliomos-lány kezét. S ezek még csak nem is főszereplők, dehogya is, ezek még csak a negyedrendű figurák a filmben. De ebből kiszámítható: miféle végzetterhes jellemek feltáruulásának, gyónásának vagyunk itt tanúi. Egyetlen »problémátlan« ember, a naiv-lelkedes vizsgálóbíró: múltja mincs, jelleme szinte átlátszó. De az utolsó pillanatban az ő sorsát is befonja a tragikum, csakhogya őt nem tudják lehúzni ezzel a néma bűnbe, amelyben ez az egész város leledzik, le a cinikusok közé. Emelt fővel megy ki megmondani, amivel az igazságnak tartozik: a bűnösök nem követtek el ezúttal bűnt, de jómaga, a bűnösök üldözése során duplán hibázott, kellő alap nélkül indította a nyomozást és keltette föl a nép szenvedélyeit.

Ezzel a paradoxonnal fejeződik be a film. S ez a paradoxon felemelő. Mert arra tanít: az Igazság nem függ attól hogya kinek mennyire van pillanatnyilag igazza, — a Tény nem függ az apró-cseprő tényektől. Az csak véletlenül múlik, hogya vadkan természetű Broussard gyilkol-e, vagy sem, és az is csak véletlenül múlik, hogya az igaz lelkű vizsgálóbíró téved-e, vagy sem. Az Igazság, a Tény az, hogya amíg Broussard kezében tartja a várost: senki sincs biztonságban.

A mondanivalót látszólag megkontrázó mese így emeli fel a mondanivalót az esetlegességek közül abszolút érvényűvé.

Így történhetik meg, hogya a cikünk alcímébe írott játékos kérdésre — persze, csak erre a filmre szólóan, kivételesen — a válasz ez lehet: cselekmény kontra mondanivaló = mondanivaló a köbön.

HUBAY MIKLÓS

J. M. Bory — a vizsgálóbíró, Lea Padovani — Mme Le Guen és Bernard Blier — a detektív

